

גליון נושא: 'בדיקת חמץ'

בס"ד, יום ג' פרשת מצורע, ד' ניסן תשע"ו.
הצלחת התורם ובני ביתו הי"ו בכל הענינים.

דיונים אקטואליים בעניני דיומא, בעניני חג הפסח, לעורר לב המעיין בלבד ואין לסמוך על זה 'הלכה למעשה'.

חובת בדיקה וביעור

במשנה (פסחים דף ב.) מבואר שיש חיוב לבדוק את החמץ בליל י"ד ניסן. הבדיקה הוא תחילת הביעור, שבכדי לבער את כל החמץ למחרת צריך לחפש את כל החמץ ולמצוא אותו, כך מבואר **במשנ"ב** (סימן תל"ב ס"ק ג') שלכן נוסח הברכה על הבדיקה היא 'על ביעור חמץ', כיון שהוא לצורך הביעור הוי מעין הביעור. ואין מברכין 'על בדיקת חמץ' דאין זה סוף מצותו.

1. מדוע נתחדש חיוב בדיקה ?

הנה בשביל קיום מצות ביעור דאורייתא היה מספיק לבטל או להפקיר, שבערב פסח יאמר שכל החמץ שיש לי בבית ובכל מקום שהוא אני מבטל אותו ומפקירו כעפרא דארעא. ומהתורה הוא צדיק גמור אף שיש לו חמץ ברשותו כיון שאינו שלו אינו עובר בבל יראה, כמבואר **בגמ'** (פסחים דף ה:) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. אך חכמים חידשו חובת בדיקה וביעור בפועל ולא סמכו על הביטול.

בל יראה - לדעת רש"י (פסחים דף ב: ד"ה בודקין) טעם חיוב הבדיקה הוא כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, וביאר הר"ן (ריש פסחים) כוונת רש"י, שיש לחוש שאפילו אומר בפיו שהוא מפקיר חמצו, אך בלבו אינו מבטלו בלב שלם שאינו רוצה להפסיד ממונו, לכן חייבו חכמים לבדוק ולבער ולא לסמוך על הביטול.

שמא יבוא לאכלו - לדעת תוס' (פסחים דף ב: ד"ה אור) הטעם שהחמירו חכמים לבדוק את החמץ ולבערו, ולא הסתפקו בביטול בלבד, כי אם ישאר החמץ בביתו יש לחוש שמא ישכח ויבוא לאכול את החמץ כיון שכל השנה רגיל בזה, לכן חייבו חכמים לבדוק ולבערו מן העולם. שני הטעמים הובאו **במשנ"ב** (סימן תל"א ס"ק ב').

לא מספיק בדיקה - והוסיף המשנ"ב (סימן תלד ס"ק י') שמדאורייתא אין צריך לבטל אחר הבדיקה, דכיון דכבר בדק ועשה כל מה שצריך אינו עובר בבל יראה מדאורייתא. ורק מדרבנן הצריכו ביטול שמא ימצא בפסח גלוסקא יפה שאינה מתבטלת (ורק פירורין דלא חשיבי מתבטלין מעצמם) וישהה מעט קודם שישרפנו, ויעבור אז על בל יראה. אבל אם יבטלנו שוב אינו עובר בכל גווני על בל יראה.

2. ברכה לבטלה ?

שאלה: קשה מכיון שכיום מנקים היטב את הבית לפני פסח, ולדעת הרבה פוסקים (הובא בגליון הקודם ב'הערות מבני החבורה') אם בוצע ניקיון יסודי שלא סביר שנשאר שם חמץ, נהפך להיות דינו כמקום שאין מכניסים בו חמץ, אם כן איך אפשר לברך ברכה על בדיקת חמץ, הרי יש כאן חשש ברכה לבטלה ?

תשובה: בשאלה זו התחבטו הרבה מגדולי ישראל, וייסדו שגם לדעות שמקום נקי לפסח אין בו חובת בדיקה, עדיין יכול לברך על בדיקת חמץ במקומות הנקיים, מהטעמים שיפורטו להלן !

1. **לדעת המחמירים:** הנה לפי דעת המחמירים (הובא בגליון הקודם ב'הערות מבני החבורה') שניקיון אינו מפיקע תורת מקום שמכניסים בו חמץ, ברור שמברך על החובה לבדוק את כל הבית בנר בליל י"ד להפקיע את החזקה שיש במקום זה חמץ. ולפי דיעה זו גם אם הכניסו כבר את החפצים לארון, טוב יעשה אם יחזור ויוציא את החפצים מן הארון ויבדוק היטב.

2. **פתיתים שפיזרו:** גם לדעת המקילים שמקום שניקו אותו פקע חיוב בדיקה, הרי מנהגנו כדברי הרמ"א (סוף סימן תלב) לפזר פתיתים בכל הבית, ושפיר חל חובת בדיקה וברכה על כך, דכעת יש כאן מקום שמכניסים בו חמץ. וכתב **בשער הצינון** (תלב ס"ק י"ד) בשם הפתחי תשובה דכיום שהמנהג לכבד הבית מכל חשש חמץ קודם ליל י"ד יש למנהג זה יסוד מדינא. וייסד **הגרי"ש אלישיב** זצ"ל (הערות פסחים ח: עמוד נט) שכיום הניקיון הוא ודאות שאין חמץ, ולכן מעיקר הדין צריך להניח הפתיתים, ואם לא הניחם אין לברך על הבדיקה, שכן גם ללא בדיקה בנר יודע שהבית נקי שהרי אין בזמננו חורים וסדקים. ובלשון השעה"צ שכתב שבזמננו יש לזה יסוד מדינא משמע שאין זה ברכה לבטלה, הינו משום שבזמן השעה"צ היה חורים וסדקים ושייד עליו תורת בדיקה. אבל בזמננו אם ניקה היטב אין סיכוי למצוא כזית חמץ שחייב בביעור ואין כאן תורת בדיקה כלל, ולא שייד לברך על ביעור חמץ כאשר החמץ כבר מבויער ומבורר.

3. **לברר אם ניקו מקום זה:** אולם נחלק עליו **הגרש"ז אורבאך** זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ה ס"ב), וכך היה משיב לשואליו (בדיקת חמץ וביעורו עמוד קלג), שגם בזמננו שמנקים היטב חובה לברך אפילו אם לא הניח את עשרת הפתיתים, שיש חיוב לבדוק ולודא בכל מקום ומקום, שאכן ניקו וניקו אותו כראוי והצליחו לסלק את כל החמץ, ואם לא ינקהו עכשיו. גם חובה לבדוק אם לא הכניסו חמץ לאחר הניקיון. והבודק בדיקה כזו יכול לברך על קיום המצוה, אפילו לא הניח פתיתים וגם אם

פנינים

זכר לשעבוד מצרים

כאילו הוא יצא: כתב הגרי"מ שכטר שליט"א (קונטרס על פסח) בדרך צחות, כשם שבפסח כל אדם חייב להראות בעצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כך בערב פסח בנקיונות כל אדם מראה בעצמו זכר לשעבוד מצרים.

עבודת פרך: ושמעתי להוסיף בזה, בלשון הפסוק

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. ופירושו **במדרש** (שמות רבה טו א, תורת כהנים פרשת בהר) שהיו מחליפים עבודת אנשים לנשים, ועבודת נשים לאנשים. עבודת יום ללילה ועבודת לילה ליום.

בערב פסח עלול שיתהפכו היוצרות, האשה סוחבת משאות כבדים שכל השנה רק הבעל מסוגל לסחוב, והבעל מפשיל שרוולים ועושה את עבודת הנשים - ניקיון, קרצוף, ושיטיפה (א.מ.). ופעמים בעומס העבודות לילה כיום יאיר, ובשעות הלילה עסוקים בעבודת יום, וביום עוסקים בעבודת לילה. כאשר ירגיש בחינה של עבודת בערב פסח, ממילא יוכל לשמוח היטב בפסח על חירות ופדות נפשנו. ❖

מנהג ישראל תורה

שיטת החזו"א

עינינו רואות: כתב החוט שני (עמוד ס"ד), 'ולפלא על אותם שמקילים במצות בדיקת חמץ או שפוטרים מלבדוק מקומות שכבר כיבדו ורחצו היטב ב"ג על סמך שאין שם גומות, כמו ארונות מטבח שמצופים בפורמיקה או מקררים של זמנינו שלכאורה במבט שטחי אין שום גומות, ומוסיפים לטעון שאחרי הכיבוד הוא נחשב כמקום שאין מכניסים בו חמץ.

וזה אינו, עינינו רואות שישנם פעמים שאחרי הכיבוד לפסח מוצאים בפינות ובזוויות וכיוצ"ב פירווי חמץ או איזה פינה שלא ניקו היטב או לא ניקו כלל, וכל זה בכלל גומות. ואין הכי נמי אם רואה בבדיקת חמץ שאין גומות וכיוצ"ב הרי המקום בחזקת בדוק. ומה להם לזלזל ולהפחית במצוה שיסודה לבדוק ולברר שאין ברשותנו חמץ עכ"ל. ועיין במה שכתב החוט שני (עמוד פה) שהמנקה כלי אינו טעון בדיקה, משום שכל הבדיקה הוא לבדוק שמא נשאר חמץ בחורים ובסדקים, ובדבר שאין בו חורים וסדקים אין שום חשש.

לשיטת החזו"א: והעירו שדברים אלו מובנים רק לפי דעת החזו"א (או"ח סי' קט"ז סוף ס"ק ל"ג) שיש חובת בדיקה וביעור גם על פירווי פחות מכזית כל שראוי למאכל, ולכן צריך לבדוק גם אחרי הניקיון האם נשאר פירווי. אבל לדעת **המשנ"ב** (סי' תל"ג שעה"צ ס"ק ל"ג, וכן סי' תמ"ב שעה"צ ס"ק ס', וכן סי' תמ"ד מ"ב ס"ק ט"ו) שעל פחות מכזית אין חיוב בדיקה וביעור, כמעט ולא שייך אחרי הניקיון למצוא כזית שלא נוקה ❖

בסופו של דבר לא מצא כלום. וכן שמעתי מהרבה מורי הוראה שליט"א, וכן שמעתי מהגר"א כהן שליט"א, ובשם הגר"מ ידלר שליט"א, שבדיקת חמץ כיום הוא בגדר 'פיקוח וביקורת' על כל הבית, מה ניקו ומה לא - וגמר הניקיון בשעת הצורך.

4. **בשום מקום משהו:** ודעת הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"א עמוד כד) שראוי להשאיר מקום מסוים בבית שלא נוקה כדין שיהא חיוב בדיקה שם לכל הדעות. וזה על פי מה שכתב האשל אברהם (להבוטשאטש ריש סי' תל"ג), שמכל מקום יקיים בדיקה כתקנת חז"ל 'בשום מקום משהו', ולכאורה כוונתו שישאיר מקום שלא ינקו אותו ושם יקיים חובת בדיקת חמץ. וגם מקום קטן סגי לקיום חובת בדיקה, כמבואר במ"א ובאר היטב (סימן תלג ס"ק יב) **ובשעה"צ** (תלג ס"ק ה') שיכול לבדוק הכל קודם לפני ליל יד, ובלי ליל י"ד יבדוק מקום אחד או חדר אחד. וכע"ז מבואר במשנ"ב (תלג ס"ק ו').

5. **לא מועיל ניקוי ובדיקה קודם י"ד:** ניקוי שבוצע קודם לליל י"ד, נשאר חובת בדיקה, לדעת הראב"ן (בתחילת הספר סימן ז'), והמדרכי (סימן תקלה), ויסודו בירושלמי (פ"ק ה"א) שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה. ולכן אפילו אם שבדק ביתו לאור הנר בליל י"ג צריך לחזור ולבדוק מחדש בליל י"ד נר ובברכה, אף שיועד שבדאי אין שום חמץ, שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ובזמן הבדיקה חייבו חכמים לבדוק דוקא בליל י"ד, ולשיטתו גם ניקוי מוקדם לא יועיל. אכן להלכה נפסק במשנ"ב (תלג ס"ק א') בשם רוב האחרונים דלא כראב"ן, ומועיל בדיקה קודם י"ד. ומבואר מדברי השער הציון (ס"ק ה' וס"ק נו) דבמקום הצורך מותר אפילו לכתחילה, אם משייר חלק מביתו לליל י"ד. ואם כן יוצא שמעיקר הדין מועיל ניקוי מוקדם.

6. **בדיקה כל זהוה בלא חיפוש היטב:** כתב בשערי תשובה שנוהגים המוני עם שעושים בדיקה קלושה בליל י"ד. וכן כתב בספר דעת תורה (סי' תל"ג סעי' ב') בשם הדעת קדושים (לבעל האשל אברהם מבוטשאטש), שמהאי טעמא בליל י"ד צריך לעשות בדיקה כל זהוה לאור הנר, וא"צ חיפוש היטב.

וכן מורים למעשה הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמוד פב), ובנו הגר"ר יהודה פישר שליט"א, והגר"ר יעקב הורביץ זצ"ל מאופקים (מ.ז). שבמקום נקי לפסח מספיק בדיקה קלושה מלמעלה לראות שאכן המקום נקי, אפילו בשעת הניקוי קודם י"ד ביום, ומספיק לזה פנס ובדיעבד מספיק אור הפלורסנט בלבד ואין חיוב לבדוק עם נר. ומספיק לזה בדיקה של אשה, (ואין מועיל קטן או גוי, שאין בהם קיום של חובת בדיקה).

7. **שקית חמץ:** עוררו הגר"י מנת שליט"א (מ.ק.) והגר"מ ברנסדופר שליט"א (ח.ר.). שאם אחרי שניקה את המקרר המשיך להכניס שם חמץ בשקיות אטומות חוזר להיות דינו כמקום שמכניסים בו חמץ וצריך בדיקה אולי השאיר שם שקית של חמץ, ועוד שיתכן שנפלו פירווי בהכנסת ובהוצאת החמץ מהשקיות.

8. **חיפוש גומות:** כתב הגר"ן קרליץ שליט"א (חוט שני עמוד ס"ג) לבאר את דברי השו"ע (סי' תל"ג סעי' י"א) 'המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד, וביאר המשנ"ב (ס"ק מ"ה) 'שהכיבוד אינו בדיקה גמורה שמא נשאר חמץ באיזה גומא, ואפי' אם בדק לאור הנר בחורין ובסדקין ג"כ צריך לחזור ולבדוק בלילה ככל ישראל שלא תחלק בין בדיקה לבדיקה', כותב החוט שני שהבדיקה היא הא גופא, לברר שאין גומות שיכול להתפס שם חמץ וכן לברר שבאמת ניקו את המקום כמו שצריך. ❖

הערות מבני החבורה

איד מפקיעים חזקת מקום שמכניסים בו חמץ

שאלה: מכיון שיש חזקה על המקום שמכניסים בו חמץ, מה מועיל ניקיון, הרי סוף סוף נשאר בחזקתו שהיה בו חמץ, ולא היה בדיקה כתקנת חכמים שיפקיע תורת מקום שמכניסים בו חמץ.

תשובה: יש בזה דעות בפוסקים וכפי שיתבאר.

3 **ימים:** חידוש נפלא כתב החכמת שלמה (בהגהות השו"ע) שתלוי אם הניקוי בוצע ב-ג' ימים לפני פסח צריך בדיקה אבל אם הניקוי בוצע יותר מ-ג' ימים לפני פסח אין טעון בדיקה משום שכבר הוחזק ג' ימים כמקום שאין מכניסים בו חמץ שפיר צריך לבדוק מקום שניקו בתוך ג' ימים לפסח.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סוף סימן קס"ו) שהקשה על דברי החכמת שלמה. ועורר הגר"מ שינברגר שליט"א שיש לחוש לדברי החכמת שלמה ולבדוק היטב במקום שניקו תוך ג' ימים לפסח.

30 **ימים:** מאידך שמעתי מהגר"ן קופשיץ שליט"א על פי פשטות הגמ' (פסחים דף ו') שרק אם הניקוי בוצע ל' יום קודם לחג חשיב מקום שאין מכניסים בו חמץ, אבל אם הניקוי בוצע בתוך ל' יום לפסח טעון בדיקה, כי ל' יום לפני פסח חל חיוב בדיקה. ❖